

مسجدسازی، وظیفه مردم یا دولت؟

علیرضا سالوند (دانش آموخته سطوح عالی حوزه)

یکی از اعمال مستحب که بر آن تأکید فراوانی هم شده است، ساخت مسجد است. در کتاب‌های حدیثی، درباره این عمل ارزشمند و مورد رضای پروردگار روایات متعددی وجود دارد. در روایتی از پیامبر(صلی الله و علیه و آله) آمده است: «مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا وَلَوْ كَمَفْحَصِ قِطَاةِ بَنَى اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»^۱ هر که برای خدا مسجدی بسازد، گرچه همچون آشیانه کبکی [کوچک] باشد، خدا برایش خانه‌ای در بهشت می‌سازد».

بنابر حدیث بالا و احادیث مانند آن، مسلمانان به امر ساخت مسجد روی آورده، این عمل ارزشمند را از امور اصلی خود قرار داده‌اند. در کشور عزیزمان ایران نیز تا به امروز شاهد ساخته شدن مسجدهایی زیبا و بزرگ بوده‌ایم؛ اما مسئله‌ای که همیشه دغدغه بوده است این است که آیا تعداد مسجدهایی که تا کنون ساخته شده است، کفاف این همه نمازگزار را می‌دهد؟ آیا در همه شهرها و روستاها و جاده‌های بین‌شهری مسجد وجود دارد؟ و اینکه کشوری به وسعت و جمعیت ایران، به چه تعداد و به چه مساحت مسجد نیاز دارد؟

بنابر آنچه دیده و شنیده می‌شود و بنابر آمارهایی که از سوی مراکز معتبر صادر می‌شود، هنوز که هنوز است ما در بسیاری از مناطق ایران با کمبود و یا عدم مسجد مواجهیم.

مسئله دیگری که در اینجا مطرح می‌شود این است که ساخت مسجد وظیفه کیست، دولت یا مردم؟ آیا برای ساخت مسجد و گسترش آن باید منتظر اقدام دولت و دولتمردان بود یا اینکه مردم خود وظیفه دارند در این امر مشارکت کنند؟ آیا باید بودجه‌ای به این امر اختصاص داده شود یا خیر؟ و سؤال‌هایی از این دست.

در نگاه اول می‌توان گفت ساخت مسجد وظیفه هر مسلمانی است؛ اگرچه هیچ سازمان یا دولتی به آن نپردازد. از سوی دیگر باید توجه داشت که یکی از نیازهای یک جامعه اسلامی ایجاد پایگاه‌هایی مذهبی است تا مردم بتوانند هم با خدای خود در ارتباط باشند و هم با یکدیگر؛ این پایگاه‌ها همان مسجدها خواهند بود. پس یکی از وظایف دولت‌ها و حکومت‌های اسلامی تقویت فرهنگ دینی و نهادینه کردن دین در جامعه با ساخت مسجد است.

گفتنی است این مسئله را می‌توان از چند منظر بررسی کرد، مثلاً فقه، اخلاق، جامعه‌شناسی و... . آنچه در این نوشتار به آن خواهیم پرداخت، بررسی آثار اجتماعی مسئله مورد نظر است؛ یعنی اگر ساخت مسجد را وظیفه مردم بدانیم، چه فواید و چه معایبی دارد و اگر این عمل را وظیفه دولت و حکومت اسلامی بدانیم با چه مزایا و چه مشکل‌هایی روبه‌رو خواهیم بود.

مسجدسازی، وظیفه مردم

مزیت‌ها:

۱. استقلال فکری و عملی مساجد؛

۲. عدم سوء استفاده‌های سیاسی از مسجد؛

۱. علامه مجلسی؛ بحار الأنوار؛ ج ۶۲ ص ۴۷.

۳. مردمی‌تر بودن: مردم خود متولی رسیدگی آن خواهند بود و رفت و آمد به چنین مسجدی بیشتر خواهد بود.

۴. نتیجه بخشی زودتر: برای جذب اعتبار مالی از سوی دولت یا به امید دولت بودن برای ساخت یک مسجد شاید سال‌ها طول بکشد؛ اما مردم خود می‌توانند بسیار سریع‌تر تصمیم‌گیری کنند و به ساخت مسجد مشغول شوند.

۵. به عهده‌گیری هزینه‌های بعدی: اگر مسجد را خود مردم ساخته باشند معمولاً نسبت به هزینه‌های بعدی آن نیز خود اقدام می‌کنند.

معایب:

۱. کم بودن اعتبارات مالی: این مسئله ممکن است مشکل‌های بسیاری را به همراه داشته باشد، از جمله:

الف) کوچک ساختن مسجد؛

ب) غیرمهندسی و غیرکارشناسی ساختن مسجد و...؛

۲. نبود اعتبارات مالی: مردم در بسیاری از روستاهای دور افتاده که به زحمت هزینه‌های زندگی خود را تأمین می‌کنند، توانایی ساخت مسجد را ندارند. در این‌گونه موارد و مورد قبل، دولت می‌تواند به کمک مردم بشتابد.

۳. ممکن است بدون نیاز سنجی باشد.

مسجدسازی، وظیفه دولت

مزیت‌ها:

۱. ساخت مسجدهایی بزرگ و زیبا.

۲. تناسب با نیاز مردم: اگر قبل از آن نیازسنجی شده باشد.

۳. کارشناسی و مهندسی: از آنجا که دولت راحت‌تر می‌تواند از کارشناسان استفاده کند، بنای مسجد مهندسی خواهد بود و دوام بیشتری خواهد داشت.

۴. رابطه با دیگر مساجد: دولت می‌تواند با تشکیل مراکز، بین مسجدها ایجاد ارتباط و آنها را در اجرای برنامه‌هایشان کمک کند.

۵. برنامه‌ریزی‌های کلان: دولت می‌تواند با تدوین و برنامه‌ریزی‌های کلان برای مسجدها، به آنها رونق بیشتری بخشد.

معایب:

بسیاری از مزایایی که برای مردمی‌شدن مسجدسازی ذکر شد، ممکن است از معایب دولتی‌شدن مسجدها دانسته شود، مثل عدم استقلال مسجدها و وابستگی آنها به دولت، یا سوء استفاده‌های سیاسی از مسجد.

از موارد دیگر می‌توان چنین نام برد:

۱. عدم رسیدگی به مسجد: گستردگی کارهای دولت ممکن است دولت را از رسیدگی به مسجدها باز دارد. همچنین ممکن است کسی خود را موظف به این کار نداند.

۲. طولانی شدن فرآیند ساخت: ممکن است برای ساخت یک مسجد نیاز باشد مراحل اداری زیادی پشت سر گذاشته شود که منجر به طولانی شدن فرآیند ساخت خواهد شد.

۳. بی‌توجهی به نیازهای مردم منطقه و اعمال نظر سلیقه‌ای.

باید توجه داشت مواردی که ذکر شد بیشتر به صورت غالبی است، نه اینکه حتماً چنین باشد. همچنین برای شناخت دیگر مزایا و معایب باید هم‌افزایی کرد و از فکرهای خلاق بهره جست.

در آخر می‌توان گفت مسجدسازی وظیفه‌ای دوسویه است؛ یعنی هم مردم و هم دولت باید در این امر مشارکت داشته باشند تا بتوان بر بسیاری از کمبودها غلبه کرد؛ البته باید این نکته را نیز مد نظر داشت که آنچه مستحب دانسته شده، اقدام خود مردم و هر مکلف به ساخت مسجد است؛ یعنی ارزش آن است که مسلمان از مال خود بگذرد و از آن برای ساخت بناهای مذهبی همچون مسجد استفاده کند. پس ساختن مسجد وقتی یک عمل اخلاقی است که از سوی مردم باشد، نه دولت؛ چراکه مخاطب احکام، افراد هستند.